

ר' עובדיה מברטנורא
כשנפטרין מן הסעודה אין
מסיימין אותה באפיקומן,
באפיקו מנייכו, כלומר תוציאו
כליכם מכאן ונלך ונאכל
במקום אחר, לא פת ולא שום
דבר, גזירה דלמא אתי למיכל
מן הפסח בשני מקומות. אבל
לאכול דברים אחרים במקומו
הראשון שרי, ובלבד שלא
יעקר מחבורה זו לאכלם עם
חבורה אחרת. ואית בגמרא
מאן דפירש אין מפטירין אחר
הפסח אפיקומן, אפיקו מיני
מתיקה. דלאחר שאכלו את
הפסח אין נפטרין מן הסעודה
באכילת מיני מתיקה ופירות
שרגילין לאכול לקנוח סעודה

אם באמצע אכילת הפסח **יִשְׁנוּ מִקְצָתוֹ** של אנשי
החבורה - **יֹאכְלוּ** - מותר להם לחזור ולאכלו לאחר
שיקיצו, לפי שלא כל החבורה הסיחה דעתה מקרבן
הפסח. אבל אם ישנו **בְּלֵן** - **לֹא יֹאכְלוּ** שבשינה
הסיחו כל החבורה את דעתם מהפסח, ונראה כאילו
אכלו את הפסח בשני מקומות.

רַבִּי יוֹסִי חוֹלֵק וְאוֹמֵר: רק אם **נִתְנַמְנְמוּ**¹⁵⁴
מקצתן - **יֹאכְלוּ** כשיתעוררו, אך אם **נִרְדְּמוּ** אפילו
רק מקצתן, כשיתעוררו **לֹא יֹאכְלוּ** אלו שגִּרְדְּמוּ
שוב מהפסח:

משנה ט

הַפֶּסַח אַחֵר חֲצוֹת הַלַּיְלָה הָרִי הוּא נוֹתֵר¹⁵⁵
וּמִטְמֵא אֶת הַיָּדַיִם. שהרי חכמים גזרו ש**הַפְּגוּל**

ואפילו במקומו, שלא יאבד טעם הפסח מפיו. וכן עיקר. וכשם שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן
כך אין מפטירין אחר מצה אפיקומן, שצריך שיאכל כזית מצה באחרונה בזמן שאין פסח, ואחר
אותה מצה אין נפטרין ממנה באכילת דבר אחר: ישנו כולם **לֹא יֹאכְלוּ**. אם התחילו לאכול פסחיהן
וישנו כולן, שוב לא יאכלו, דנראה כאוכל בשני מקומות, דמאחר שישנו הסיחו דעתם מלאכול
עוד, והשיב ליה כאכילת שתי מקומות. וחומרא בעלמא הוא. והוא הדין נמי למצה בזמן הזה: רבי
יוסי אומר נתנמנמו יאכלו. ארישא קאי, דאמר תנא קמא ישנו מקצתן יאכלו, ואתא רבי יוסי
למימר הני מילי אם נתנמנמו שלא נשקעו בשינה, אבל אם נרדמו מקצתן לא יאכלו אלו הנרדמים
לכשיעורו משנתם. והלכה כרבי יוסי: ט הפסח אחר חצות מטמא את הידים. דהא נותר הוא
מחצות ואילך, ורבנן גזרו על הנתר שטמא את הידים כדי שלא יתעצלו באכילתו. ומנלן דפסח
לאחר חצות הוא נותר, דכתיב בפסח (שמות יב) ואכלו את הבשר בלילה הזה, וכתיב התם ועברתי

ביאורים והרחבות

אכילת הפסח אסור ללכת לאכול שום דבר עם חבורה אחרת). ושמואל אמר: כגון אורדילאי לי
וגוזלייא לאבא (כגון פטריות בשבילי וגוזלות לרב, הם מעדנים מיוחדים שהיו רגילים לאכול לקינוח
הסעודה, אין אוכלים אותם כדי להשאיר את טעם הפסח בפה). ורב חנינא בר שילא ורבי יוחנן אמרו:
כגון תמרים קליות ואגוזים. תניא כוותיה דרבי יוחנן: אין מפטירין אחר הפסח כגון תמרים
קליות ואגוזים. אמר רב יהודה אמר שמואל: אין מפטירין אחר מצה אפיקומן. תנן: אין
מפטירין אחר הפסח אפיקומן, אחר הפסח הוא דלא, אבל לאחר מצה מפטירין? לא מיבעיא
קאמר, לא מיבעיא אחר מצה דלא נפיש טעמייהו, אבל לאחר הפסח דנפיש טעמיה ולא מצי
עבוריה לית לן בה, קמשמע לן (לא רק אחר המצה לא אוכלים שטעמו קלוש, אלא אפילו לאחר
הפסח שטעמו חזק בכל זאת לא אוכלים כלום).

154. בגמרא (קכ, ב) למדין שמתנמנם הוא ישן ולא ישן, ער ולא ער, כשקוראים לו הוא עונה,
אבל אינו יודע להחזיר סברה, וכאשר מזכירים לו משהו נזכר ואומר.

155. בגמרא (קכ, ב) למדין שמשנתנו כדעת רבי אלעזר בן עזריה, דתניא: "ואכלו את הבשר
בלילה הזה", רבי אלעזר בן עזריה אומר: נאמר כאן "בלילה הזה", ונאמר להלן "ועברתי בארץ

ר' עובדיה מברטנורא

בארץ מצרים בלילה הזה, מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות: ברכת הפסח. אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הפסח. ברכת הזבח, אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול הזבח. וזבח האמור כאן הוא חגיגת יום ארבעה עשר. והלכה כר"ע:

- העושה אחת מארבע עבודות הקרבן במחשבה שיאכל לאחר זמנו, **וְהִנּוּתָּר** - בשר שנשאר לאחר הזמן הקבוע לאכילתו, **מְטַמְּאִין אֶת הַיָּדַיִם**¹⁵⁶.
מי ש**בָּרַךְ בְּרֵכַת הַפֶּסַח** - "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו לאכול הפסח" - **פָּטַר** על ידי כך **אֶת הַבְּרָכָה שֶׁל זֶבַח** - "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו לאכול הזבח", שהיו מברכים על קרבן חגיגה הבא עם הפסח, כדי שיהיה הפסח נאכל על השבע.

אולם, מי ש**בָּרַךְ אֶת שֶׁל זֶבַח** - **לֹא פָּטַר אֶת שֶׁל פֶּסַח, דְּבָרֵי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל**.

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: לֹא זו - ברכת קרבן הפסח **פוֹטְרֵת זו** - ברכת הזבח, **וְלֹא זו** - של זבח, **פוֹטְרֵת זו** - של פסח¹⁵⁷.

סליק מסכת פסחים

ביאורים והרחבות

מצרים בלילה הזה", מה להלן עד חצות, אף כאן עד חצות. אמר לו רבי עקיבא: והלא נאמר "חפזון" - עד שעת חפזון, אם כן מה תלמוד לומר "בלילה"? יכול יהא נאכל כקדשים ביום,

תלמוד לומר בלילה, בלילה הוא נאכל ואינו נאכל ביום.

156. בגמרא (קכ, ב) למדין בשם רב הונא ורב חסדא מה הטעם שהפיגול והנותר מטמאים את הידים. חד אמר: משום חשדי כהונה, וחד אמר: משום עצלי כהונה. מי שאומר משום חשדי כהונה - נותן טעם לפיגול - שגזרו שהעוסק בפיגול גם הוא נטמא מחשש שהכהנים השונאים מישהו יפגלו את קרבנותיו (על ידי שיחשבו באחת מהעבודות של קרבנו, על מנת לאכול אותו חוץ לזמנו). ומי שאומר משום עצלי כהונה - נותן טעם לנותר - שגזרו טומאה לנותר כדי שלא יתעצלו לאכול את הקרבן עד סוף זמנו.

157. הסברה של רבי ישמעאל היא שבברכת הפסח נכללת גם ברכת הזבח, כיוון שהפסח דמו בשפיכה על היסוד, והזבח דמו בזריקה, וזריקה בכלל שפיכה (ואם שפך במקום שצריך לזרוק - יצא), ולא שפיכה בכלל זריקה (ולכן אם נתן דם הפסח בזריקה - לא יצא). אולם רבי עקיבא סובר שאם שינה במתן הדם לא יצא, לכן אין אחת פוטרת את חברתה בברכה. ובירושלמי מבואר טעמו של רבי ישמעאל, לפי שהפסח עיקר והזבח טפל לו, לכן אין ברכת הזבח פוטרת את הפסח, אבל ברכת הפסח פוטרת את הזבח.

סדר מועד

מסכת שקלים

עם פירוש רבי עובדיה מברטנורא

עם פירוש משנת רפאל

לרבי רפאל בן משה פרנסיס זצ"ל

בו יבוארו

פשט המשנה, הרחבות מהגמרא וקורות חיי התנאים

מסכת שקלים היא המסכת הרביעית בסדר מועד. במסכת זו שמונה פרקים, אשר עוסקים בפרטי הלכות שקלים, מתי וכיצד גבו אותם, מה היו עושים בהם ומי היו הממונים על כספי ההקדש. נאמר בתורה (שמות ל, יב-טז): "כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַפְּקֻדֵיהֶם וְנִתְּנוּ אִישׁ כַּפָּר נַפְשׁוֹ לַה' בַּפְּקֻד אֹתָם וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בַּפְּקֻד אֹתָם. זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעֶבֶר עַל הַפְּקֻדִים מִחֻצֵי הַשֶּׁקֶל בַּשֶּׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מִחֻצֵי הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַה'. כָּל הָעֶבֶר עַל הַפְּקֻדִים מִבְּנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה וְנִמְעָלָה יִתֵּן תְּרוּמָת ה'. הָעֶשְׂרִי לֹא יִרְבֶּה וְהַדֵּל לֹא יִמְעִיט מִמִּחֻצֵי הַשֶּׁקֶל לְתֵת אֶת תְּרוּמָת ה' לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם. וְלִקְחֶתָּ אֶת כֶּסֶף הַכֹּפָרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ עַל עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזָכְרוֹן לִפְנֵי ה' לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם."

פשט הכתוב הוא, שכשתחפוץ לקבל סכום מניינם לדעת כמה הם, אל תמנע לגלגולתם, אלא יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה את השקלים ותדע מניינם. ולא נתפרש אם המנין היה לשעה או מצוה לדורות גם כן, על כן טעה דוד המלך ומנאן בלא שקלים (שמואל ב כד). מכל מקום מצות מחצית השקל היא מצות עשה מן התורה, ליתן כל איש מישראל מחצית השקל בכל שנה ושנה, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב בכך.

כיצד היתה גביית מחצית השקל? בית דין שולחים בכל ערי ישראל ומכריזין שיביאו שקליהן.

ובפרק ד יבואר מה היו השימושים בכסף השקלים (לקרבנות הציבור:
תמידים, מוספים, עומר, שתי הלחם, לחם הפנים ועוד).
מסכת זו היא היחידה בסדר מועד שאין עליה תלמוד בבלי, אמנם יש
עליה תלמוד ירושלמי.

משנת רפאל • משנת רפאל • משנת רפאל

שמות פרקי המסכת

1. באחד באדר משמעין על השקלים רצג
2. מצרפין שקלים לדרכונות רצט
3. בשלשה פרקים בשנה דש
4. התרומה מה היו עושין בה שח
5. אלו הן הממונין שטו
6. שלשה עשר שופרות שיט
7. מעות שנמצאו שכד
8. כל הרוקין הנמצאים שכט

פרק ראשון

ר' עובדיה מברטנורא

סדר בית דין בגביית מחצית השקל

משנה א

בְּאֶחָד בְּאֶדָר מְשַׁמְעִין - מכריזין בית דין בכל ישראל **עַל הַשְּׁקָלִים** להביא שקליהם למקדש¹ **וְעַל הַכִּלְאִים** - שבית הדין מודיעים לכל בעלי השדות שיש לנקות את שדותיהם מכלאים.

בְּחֻמְשָׁה עָשָׂר בּוֹ - באדר **קוֹרְיִן אֶת הַמְּגִילָה בְּכַרְבִּין** - ערים המוקפות חומה מימות יהושע בן נון, **וּמִתְקַנִּין אֶת הַדְּרָכִים וְאֶת הַרְחֻבוֹת** שנתקלקלו בימות הגשמים, בשביל שיהיו מתוקנים לעולי רגלים. ויש מפרשים, שמתקנים את הדרכים בשביל הרוצחים המכים נפש בשגגה שיוכלו לנוס מפני גואל הדם, כמו שכתוב (דברים יט, ג): "תִּכְיֶינָה לְךָ הַדֶּרֶךְ" **וְאֶת מְקוֹאוֹת הַמַּיִם** - שמנקים אותם מהלכלוך שהצטבר, ואם נחסר שיעורם משלימים אותם כדי להכשירם לטבילה, **וְעוֹשִׂין כָּל צְרִיכֵי**

לא שייך בהו ביטול, דדוקא כשמין אחר מעורב בשעת הזרע א"צ כי אם למעט, דמדאורייתא חד בתרי בטיל ולא מקרי זורע כלאים, אלא מפני מראית העין בעלמא צריך למעט. אבל לאחר שגדלו לא שייך בהו ביטול וצריך לעקור את הכל ולא ישייר אלא אחד מן המינים: בחמשה עשר בו קורין את המגילה בכרכין. המוקפין חומה מימות יהושע בן נון. אידי דבעי למתני דבחמשה עשר באדר שלחנות יושבין במדינה, תני נמי כל מה שהיו עושין בו ביום: ומתקנים את הדרכים ואת הרחובות. השווקים שנתקלקלו בגשמים בימות החורף, מתקנים אותם בשביל עולי רגלים. ואית דמפרשי בשביל הרוצחים המכים נפש בשגגה שיוכלו לנוס מפני גואל הדם, כדכתיב (דברים יט) תכין לך הדרך: ואת מקואות המים. אם נתרבה בהן טיט מנקין אותן, ואם נחסר שיעורן ממשיכין להם מים שאובים ומשלימין אותן לכשיעור אם היה שם רוב ארבעים סאה מן הכשר: ועושים כל צרכי רבים. כגון דיני ממונות ודיני נפשות, ודיני מכות, ופדיית ערכים וחרמים והקדשות, והשקאת

ביאורים והרחבות

1. מגבית מחצית השקל של כל שנה התחילה בראש חודש אדר, שכן בראש חודש ניסן היו מתחילים להביא קרבנות הציבור מן השקלים החדשים.

גרסינן במגילה (יג, ב): אמר ריש לקיש: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהן לשקליו, והיינו דתנן: באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים.

עוד למדין בגמרא ראש השנה (ז, א): שבאחד בניסן צריך להביא קרבנות ציבור מתרומה חדשה, דכתיב (במדבר כה, יד): "זאת עולת חודש בחדשו לחודשי השנה" - חֲדָשׁ והבא קרבן

ר' עובדיה מברטנורא
סוטה, ושריפת פרה, ורציעת
עבד עברי, וטהרת מצורע,
ושולחין לפתוח בורות של מים
מכונסים כדי שיהיו מצויין לעם
לשתות מהן בימות החמה. דכל
הנך צרכי רבים נינהו: ומציינין
את הקברות. שלא יאהילו
עליהם הכהנים ועושי טהרות.
והציון הוא שממחים סיד

ושופכים אותו סביב הקבר,
ובימות הגשמים היה הסיד
נימוח וצריך לחזור ולציינו:
ויוצאים. שלוחי בית דין: אף
על הכלאים. ואע"פ שכבר
הכריזו עליה באחד באדר, לא
היו סומכים על ההכרזה, דשמא
לא עקרום בעלים. והיו הם
יוצאים ועוקרים אותם: ב היו
עוקרים ומשליכים לפניהם.
לפני בעלי השדות כדי
שיתביישו. והיו בעלי שדות
שמחים שמנכשים להם
שדותיהם, ועוד שהיו נותנים
אותן לפני בהמתן. התקינו
שהיו משליכים אותן בדרכים.
ועדיין היו בעלי שדות שמחים
שהיו מנכשים להן: התקינו
שהיו מפקירין כל השדה.
דהפקר בית דין הפקר:
ג במדינה. בירושלים. והיו
מחליפין מחצית השקל
לאנשים שמביאים כל אחד

ממטבע מדינתו ואינו יודע כמה מהם יוצאים למחצית השקל: ישבו במקדש. לפי שהיה הזמן
מתקרב היו יושבים במקדש כדי שימהרו להביא. ומב"ם פירש, שכל ערי ישראל קרויין מדינה,

הרבים², ומציינין את הקברות על ידי ששופכים
סיד סביבם לסימן, כדי שלא יאהילו עליהם הכהנים
ועושי טהרות, שכן בימות הגשמים היה הסיד נימוח,
וצריך לחזור ולציינו, ויוצאין שלוחי בית דין אף
על הפלאים - לאחר שהכריזו באחד באדר, היו
יוצאים בחמשה עשר בו לבדוק אם אכן עקרו את
צמחי הכלאים:

משנה ב

אמר רבי יהודה: בראשונה כשהיו מוצאים
שלוחי בית דין כלאים בשדות הו עוקרין את
הכלאים ומשליכין לפניהם - לפני בעלי השדות
כדי לביישם. משרבו עוברי עברה שהיו שמחים
על שניכשו את שדותיהם, ועוד שהיו נותנים אותם
לפני בהמתן, הו עוקרין את הכלאים ומשליכין
על הדרכים, ועדיין היו שמחים שמנכשים את
שדותיהם, הלכך התקינו שיהו מפקירין את כל
השדה בלה וכל מי שרוצה יכול להיכנס לשדהו,
שהרי הפקר בית דין הפקר:

משנה ג

בחמשה עשר בו באדר, שלחנות - חלפנים הו
ושבין במדינה - בירושלים, והיו מחליפין מחצית
השקל לאנשים שמביאים כל אחד מטבעות מדינתו
ואינו יודע כמה מהם שווים למחצית השקל.
בעשרים וחמשה באדר ישבו במקדש כדי

ביאורים והרחבות

מתרומה חדשה, וילפינן "חדשי השנה" דהכא, מ"ראשון הוא לכם לחדשי השנה" (שמות יב,
ב), לפיכך מקדימין שלושים יום דהיינו מאחד באדר להכריז שיביאו שקליהם.
2. פירוש: צרכי רבים הם מה שביית הדין מזדרזים לגמור, כגון דיני ממונות ודיני נפשות, ודיני
מכות, ופדיית ערכים וחרמים והקדשות, והשקאת סוטה, ושריפת פרה, ורציעת עבד עברי,
וטהרת מצורע, ושולחין לפתוח בורות של מים מכונסים כדי שיהיו מצויין לעם לשתות מהן
בימות החמה.